

Haat en liefde in het recht
Bundel seminar de Jonge NJV 2015

Haat en liefde in het recht

Bundel seminar de Jonge NJV 2015

Naomi Spalter

Marloes van Noorloos

Michel Vols

Onder redactie van:

Sven Bakker

Eelco Moerman

Barbara Salverda

Joost Nan

Zutphen 2015

UITGEVERIJ *Paris*

ISBN 978-94-6251-098-2
NUR 821

© 2015, Uitgeverij Paris bv, Zutphen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl).

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in een bloemlezing, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting Pro (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteurs, redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de gevolgen hiervan.

Afbeelding omslag: de uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich wenden tot de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord / 7

- 1** **What's love got to do with it?** – Naomi Spalter / 9
 - 1.1 Geen liefde zonder strijd / 9
 - 1.2 Wangedrag en het alimentatierecht / 10
 - 1.2.1 De definitie van wangedrag / 10
 - 1.2.2 Juridische sanctie in alimentatiezaken op wangedrag van een jong-meerderjarige? / 11
 - 1.2.3 De juridische relevantie van liegen en bedriegen en ander wangedrag door een ex-echtgenoot in partneralimentatiezaken / 13
 - 1.3 De rol van overspel in het recht / 15
 - 1.3.1 Is overspel wangedrag in partneralimentatiezaken? / 15
 - 1.3.2 Overspel en dwaling / 18
 - 1.3.3 Overspel niet meer relevant voor de erkenning van een kind / 19
 - 1.4 Tot slot / 19

- 2** **Het strafrecht en de bescherming van minderheden: een haat-liefdeverhouding?** – Marloes van Noorloos / 21
 - 2.1 Emoties, het strafrecht en de verhoudingen tussen groepen mensen / 21
 - 2.2 Het Nederlandse strafrecht over vooroordelen, discriminatie en haat / 23
 - 2.3 Where's the 'hate' in 'hate crime'? / 24
 - 2.4 Wil de echte racist nu opstaan? / 25
 - 2.5 Het strafrecht: effectief tegen de uitwassen van het groepsdenken? / 26
 - 2.6 Het strafrecht en het groepsdenken: haat en liefde / 27
 - 2.7 Deviante individuen, minderheden en de dominante groep in het strafrecht / 28
 - 2.8 Uitingsdelicten: bescherming van minderheden versus de openbare orde / 30
 - 2.9 Conclusie / 31

- 3** **Over nabuurschap en buurhaat in het recht** – Michel Vols / 33
 - 3.1 Inleiding / 33
 - 3.2 Grenscontrole en overlastbestrijding / 36
 - 3.2.1 Poortbewaking / 36
 - 3.2.2 Uitzetting / 37
 - 3.2.3 Grenscontrole in het licht van het vrijheids- en tijdigheidsbeginsel / 39
 - 3.3 Disciplineren en overlastbestrijding / 41
 - 3.3.1 Gevaarzetters en de Woningwet / 41

3.3.2	Drugsdealers en de Opiumwet / 42
3.3.3	Hinderlijken en de Wet aanpak woonoverlast / 42
3.3.4	Disciplinering in het licht van het vrijheids- en tijdigheidsbeginsel / 43
3.4	Slot / 45

Voorwoord

Geachte seminarbezoeker,

Dank voor uw komst naar het zesde seminar van de Jonge Nederlandse Juristen-Vereniging, dit jaar met het thema *Haat en liefde in het recht*. Het zijn twee emoties die goed passen bij het recht. Soms gaat het meer om de zachte kant van het recht en spelen zij een rol bij de beleving van een conflict. Daarnaast kunnen haat en liefde ook invloed uitoefenen op het recht en daarvan onderdeel of oorzaak zijn.

De keuze voor het thema is ingegeven door verschillende aspecten die in dit ruime thema besloten liggen. Deze emoties kunnen daarbij alleen tot uiting komen in de verhoudingen tussen (groepen) mensen onderling. De vraag óf, en zo ja in hoeverre, in het toepasselijke recht rekening moet worden gehouden met deze emoties, is vaak onderwerp van discussie. In sommige verhoudingen is daar weinig tot geen ruimte voor, terwijl zij in andere relaties juist de boventoon voeren. Haat en liefde dus.

Misschien lopen in het personen- en familierecht de gemoederen het snelst hoog op. Waar de liefde eindigt, begint bij gewezen partners vaak de haat. Naomi Spalter beschrijft in dat verband de rol van onfatsoenlijk gedrag in haar essay 'What's love got to do with it? Over de betekenis van wangedrag en overspel in het familierecht'. Het gaat dan in het bijzonder over de invloed van wangedrag en overspel op de alimentatieverplichting.

Ten aanzien van het strafrecht gaat het bijvoorbeeld om *hate speech*, waarbij uit haat jegens een ander uitingen worden gedaan die over de grens van het recht op vrije meningsuiting gaan. Daarom hebben wij Marloes van Noorloos gevraagd hierover haar essay te schrijven. In haar bijdrage 'Het strafrecht en de bescherming van minderheden: een haat-liefdeverhouding?' gaat ze hierop uitgebreid in.

Michel Vols schrijft onder de titel 'Over nabuurschap en buurhaat in het recht' over woonoverlast, die deels voortkomt uit sterke negatieve emoties jegens de buren. Hoezo beter een goede buur, dan een verre vriend? Hij vraagt zich in dat kader af wat de rol van de overheid is bij het aanpakken van overlast.

Dank gaat uit naar de meelezers van de essays, te weten Pieter Verrest voor strafrecht, Herman Krans en Jessica Hoitink voor bestuursrecht en Lieke Coenraad voor personen- en familierecht.

Het seminar zou natuurlijk niet van een goed debat worden voorzien als wij ook niet drie referenten bereid hebben gevonden om vooral vanuit de praktijk van alledag een reflectie op de essays te geven. Wij zijn Juan de Lange, Emma Pans en

Saskia Braun dankbaar dat zij vanmiddag hun licht over deze onderwerpen laten schijnen. Voorts zijn wij blij met het bestuur van de NJV, dat moederlijk heeft toegezien op het (goede) verloop van de organisatie.

Wij wensen u een goed en onderhoudend seminar toe.

Met Rotterdamse groet,

Sven Bakker, Eelco Moerman, Barbara Salverda en Joost Nan

Hoofdstuk 1

What's love got to do with it?¹

Over de betekenis van wangedrag en overspel in het familierecht

Naomi Spalter*

1.1 Geen liefde zonder strijd

Elkaar de liefde verklaren; zo begint het meestal. Maar geen liefde zonder strijd.² In het heetst van de strijd kunnen partners of verwanten elkaar soms naar het leven staan. Zo schreef een vrouw aan haar man dat zij niet van plan was van hem te scheiden, daaraan toevoegend (inclusief spelfouten): '(...) je bent al weer ziek, dat is je straf voor wat je mij heb aangedaan. Ik hoop dat je gauw de pijp uit gaat, Mijnheer Y.'³ Voor de rechter vormden deze boze briefjes een reden om ten laste van heer Y. geen onderhoudsplicht vast te stellen jegens zijn ex-vrouw (hierna ook: partneralimentatie).

Hoewel het familierecht dé relaties regelt waar de liefde tussen mensen juist wordt bevestigd – bijvoorbeeld de wetgeving over de afstamming van een kind en een rechtsgeldige huwelijksluiting – bevat het familierecht eveneens veel regels voor de gevallen waarin de liefde over is. In deze bijdrage wordt aandacht geschonken aan een onderwerp binnen het familierecht waar de strijd in de liefde – en de daaruit soms voortkomende haat – evident is. Getracht wordt namelijk antwoord te geven op de vraag óf, en zo ja in hoeverre, het recht rekening dient te houden met wangedrag van verwanten of (ex-)partners en overspel tussen geliefden. Wangedrag is een term ontleend aan het alimentatierecht en komt in de praktijk vooral voor in zaken betreffende partneralimentatie en de onderhoudsplicht tussen ouders en jongmeerderjarigen (paragraaf 1.2). Daarom wordt allereerst ingegaan op de definitie van wangedrag (paragraaf 1.2.1) en de juridische consequenties hiervan voor de onderhoudsverplichting tussen ouders en jongmeerderjarige kinderen (paragraaf 1.2.2) en tussen gescheiden echtparen (paragraaf 1.2.3). Vervolgens wordt bekeken of overspel een rol speelt in het recht en zo ja, welke (paragraaf 1.3). In het partneralimentatierecht kan het verzwijgen voor een partner dat een tot het gezin behorend kind is geboren uit een overspelige relatie, wangedrag inhouden (paragraaf 1.3.1). Overspel kan echter niet slechts van betekenis zijn in het alimentatierecht, want het verzwijgen van overspel bij het sluiten van een samenlevingsovereenkomst kan als een vorm van dwaling worden aangemerkt (paragraaf

1. Titel is ontleend aan een nummer van Tina Turner van het album 'Private Dancer' uit 1984.

* Naomi Spalter is senior juridisch medewerker bij de Rechtbank Den Haag en schreef een proefschrift over de grondslagen van partneralimentatie. Deze bijdrage is op persoonlijke titel geschreven. Met dank aan prof. mr. L.C. Coenraad.

2. Mensen willen zeggenschap over hun eigen leven en verwerven die door macht uit te oefenen over anderen; degene die de regels stelt, hoeft zich niet aan te passen. In de liefde wordt deze machtsstrijd ook gevoerd. Zie hierover bijvoorbeeld: R. Ponnet, *Blijf bij mij. Hoe we in relaties strijden voor macht en intimiteit*, Tiel: Lannoo 2012.

3. HR 2 december 1977, NJ 1978/346.

1.3.2). Overspel heeft echter onlangs zijn betekenis verloren in het afstammingsrecht (paragraaf 1.3.3).

Deze bijdrage wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 1.4).

1.2 Wangedrag en het alimentatierecht

1.2.1 De definitie van wangedrag

Het alimentatierecht regelt de financiële zorgplicht tussen onder meer ouders en jongmeerderjarigen (artikel 1:395a Burgerlijk Wetboek, hierna: BW) en ex-echtgenoten (artikel 1:157 BW). Wanneer een jongmeerderjarige of een ex-echtgenoot niet in eigen levensonderhoud kan voorzien, kan een draagkrachtige ouder of gewezen echtgenoot door de rechter worden verplicht hierin bij te dragen. Naast omstandigheden van financiële aard mag de rechter rekening houden met niet-financiële factoren, waaronder gedragingen van degene die om alimentatie verzoekt. Daarbij behoeft het niet te gaan om wangedrag in de zin van afkeurenswaardig gedrag.⁴ Het enige criterium is of er feiten of omstandigheden zijn in verband waarmee van een onderhoudsplichtige in redelijkheid niet kan worden verlangd bij te dragen in het levensonderhoud van de ander.⁵

In de jurisprudentie hadden de volgende gedragingen van jongmeerderjarigen consequenties voor de onderhoudsplicht van ouders: het naar de vader toe uiten van doodsverwensingen,⁶ het buiten medeweten van de vader om wijzigen van de achternaam,⁷ de vader blijven beschuldigen van niet aangetoond seksueel misbruik waardoor hij last had gekregen van slaapstoornissen en spanningsklachten⁸ en de ouders geen zicht willen geven in de wijze waarop in levensonderhoud wordt voorzien.⁹

Daarnaast blijkt uit de rechtspraak dat in partneralimentatiezaken voornamelijk sprake is van wangedrag als een ex-echtgenote haar¹⁰ gewezen partner fysiek¹¹ of

4. J. de Boer, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht*, Zwolle: Tjeenk Willink 2010/628.

5. *Ibid.*

6. Rb. Assen 26 januari 2011, ECLI:NL:RBASS:2011:BP3485.

7. Rb. Groningen 18 augustus 2009, ECLI:NL:RBGRO:2009:BJ5788.

8. Rb. Haarlem 28 juli 2009, ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ4170.

9. Rb. Maastricht 21 juli 2009, ECLI:NL:RBMAA:2009:BJ4813. De jongmeerderjarige verbleef in Marokko nadat hij in Nederland met justitie in aanraking was gekomen.

10. Voor de eenvoud ga ik ervan uit dat de alimentatiegerechtigde een vrouw is en de onderhoudsplichtige een man. In de meeste gevallen kan namelijk een vrouw na een scheiding niet in eigen levensonderhoud voorzien vanwege het onvoltooide emancipatieproces. Zie hierover meer mijn dissertatie: N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, hoofdstuk 4.

11. Zie bijvoorbeeld: Hof Den Haag 20 december 2000, *FJR* 2001/1 (het hoofd van de onderhoudsplichtige werd verwond met een met aarde gevulde bloempot); Rb. Breda 10 mei 2004, *EB* 2004/67 (poging tot moord op de onderhoudsplichtige); Hof Den Haag 13 april 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:AT4360 (de onderhoudsplichtige werd overgoten met hete koffie); Rb. Haarlem 19 september 2006, ECLI:NL:RBHAA:2006:BA1734 (de onderhoudsplichtige werd in het gezicht geslagen met een scherp voorwerp); Hof Den Haag 15 juli 2009, *RFR* 2009/124 (strafrechtelijke veroordeling wegens mishandeling van de onderhoudsplichtige); Hof 's-Hertogenbosch 30 augustus 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BR6553 (strafrechtelijke veroordeling en ontslag wegens langdurige mishandeling van de onderhoudsplichtige).

psychisch¹² heeft mishandeld. Ook de gedragingen bestaande uit het door de alimentatiegerechtigde bewerkstelligen van een vertrouwensbreuk door stelselmatig liegen en veinzen van ziekte,¹³ de consistente weigering van medewerking aan omgang,¹⁴ stalking¹⁵ en het stellen als vereiste voor verzoening dat de huwelijkse voorwaarden worden opgeheven en daarbij de valse toezegging doen dat een buitenechtelijke verhouding zal worden beëindigd,¹⁶ werden door de rechter als wangedrag aangemerkt.

Als de rechter besluit dat van een onderhoudsplichtige niet kan worden gevergd dat hij of zij alimentatie betaalt, kan hij het alimentatieverzoek afwijzen, de duur van de onderhoudsplicht verkorten of het alimentatiebedrag matigen. In het laatstgenoemde geval kan de onderhoudsverplichting tussen ouders en jongmeerderjarigen worden gematigd op basis van het zogenoemde ‘matigingsartikel’: artikel 1:399 BW. Dit artikel geldt niet ten aanzien van de onderhoudsplicht tussen echtgenoten. De rechter is echter bevoegd in deze gevallen de onderhoudsplicht te matigen op grond van artikel 1:157 lid 1 BW.

De beoordeling of een onderhoudsgerechtigde zich zodanig grievend heeft gedragen jegens de onderhoudsplichtige dat van diegene niet meer kan worden gevergd dat hij of zij alimentatie betaalt, is subjectief: wat voor de één grievend is, behoeft dat voor de ander immers niet te zijn.¹⁷ Van belang hierbij is dat door wangedrag de achterliggende rechtvaardigingen, of beter gezegd grondslagen, van onderhoudsverplichtingen kunnen worden weggenomen. Daarbij zal men zich veelal moeten afvragen of de lotsverbondenheid tussen verwanten of ex-echtgenoten redelijkerwijs nog aanwezig kan worden geacht.¹⁸ In de volgende paragrafen wordt hierop dieper ingegaan.

1.2.2 Juridische sanctie in alimentatiezaken op wangedrag van een jongmeerderjarige?

Ingevolge artikel 1:395a BW kunnen ouders door de rechter worden verplicht te voorzien in de kosten van levensonderhoud en studie¹⁹ van hun meerderjarige kinderen die de leeftijd van 21 jaar nog niet hebben bereikt. Deze onderhoudsverplichting is gelijktijdig in de wet opgenomen met de verlaging van de wettelijke meerderjarigheidsgrens van 21 naar 18 jaar. Hiermee wilde de wetgever namelijk

12. HR 2 december 1977, NJ 1978/346; Hof Arnhem 9 augustus 2009, ECLI:NL:GHARN:2009:BK3054 (de onderhoudsplichtige ontving een stroom van door hem als grievend ervaren e-mails van een goede vriend van zijn ex-vrouw); Rb. Almelo 11 november 2009, ECLI:NL:RBALM:2009:BK5651 (in deze zaak was onder meer sprake van krasse uitlatingen, achtervolging, vernieling van persoonlijke eigendommen, het lastigvallen van (oud-)personeelsleden van de onderhoudsplichtige en beschuldiging van incest).
13. Hof Den Haag 20 december 2000, FJR 2001/14; Hof Arnhem 31 augustus 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BO1073.
14. Rb. Leeuwarden 9 juli 2008, RFR 2008/115.
15. HR 4 februari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4720; Rb. Den Haag 1 juli 2008, RFR 2008/114; Hof Leeuwarden 19 november 2008, RFR 2009/21; Hof 's-Hertogenbosch 21 juni 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BQ8928; Hof Arnhem-Leeuwarden 3 april 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:2658.
16. Hof Amsterdam 27 mei 1991, NJ 1992/309.
17. Ibid.
18. Ibid.
19. Het is niet noodzakelijk dat een jongmeerderjarige daadwerkelijk studeert. J. de Boer, Mr. C. Assers *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht*, Zwolle: Tjeenk Willink 2010/1084. Zie verder: Hof 's-Hertogenbosch 25 oktober 2000, FJR 2002/4.

voorkomen dat door deze verlaging van de meerderjarigheidsgrens, de Staat verantwoordelijk zou worden voor behoeftige jongmeerderjarigen in plaats van hun ouders.²⁰

Anders dan de gedragingen van *minderjarige* kinderen²¹ kunnen de gedragingen van een jongmeerderjarige juridisch relevant zijn voor de onderhoudsplicht van ouders. Zoals in de vorige paragraaf aan de orde is gekomen, kan deze op grond van artikel 1:399 BW worden gematigd. Uit de wetsgeschiedenis volgt mijns inziens echter dat de rechter niet de bevoegdheid heeft om het alimentatieverzoek af te wijzen. Het wangedrag van een jongmeerderjarige kan naar mijn mening de grondslag van artikel 1:395a BW namelijk niet doorkruisen. Uit het feit dat de wetgever bij de invoering van dit artikel als uitgangspunt heeft genomen dat de onderhoudsplicht van ouders moet worden gecontinueerd totdat het kind de 21-jarige leeftijd heeft bereikt,²² volgt dat de grondslag van deze onderhoudsplicht dezelfde is als die van de onderhoudsplicht van ouders voor hun minderjarige kinderen. Deze grondslag houdt in dat ouders een natuurlijke en door de wet erkende plicht hebben om voor hun kinderen te zorgen (artikel 1:82 en 1:247 lid 1 BW) vanwege het tussen hen bestaande bloedverwantschap in eerste lijn. Volgens de Rechtbank Assen volgt uit de parlementaire geschiedenis dat de onderhoudsplicht uit artikel 1:395a BW *niet* berust:

‘(...) op eerbied en genegenheid – in welk geval wangedrag natuurlijk de grondslag van de verplichting zou wegnemen [–] maar op verwantschap.’²³

De verwantschap blijft derhalve bestaan, ondanks het wangedrag van een jongmeerderjarige.

In het licht van het bovenstaande heeft de wetgever verduidelijkt dat slechts in zeer uitzonderlijke gevallen het alimentatiebedrag kan worden gematigd door het wangedrag van een jongmeerderjarige.²⁴ De Hoge Raad heeft in het kader hiervan in 2006 bepaald dat de enkele weigering van een jongmeerderjarige om contact te hebben met haar onderhoudsplichtige ouder, geen grond vormt voor matiging van het alimentatiebedrag.²⁵ Een ernstig verstoorde relatie tussen een ouder en een kind is op zichzelf onvoldoende om artikel 1:399 BW toe te passen.²⁶

De vraag die rijst, is of überhaupt een mogelijkheid zou moeten bestaan om de onderhoudsplicht uit artikel 1:395a BW te matigen in geval van wangedrag van een jongmeerderjarige. Houdt de verantwoordelijkheid van een ouder om voor zijn kind te zorgen niet pas op als een jongmeerderjarige daadwerkelijk, ook in fysiek opzicht, volwassen en zelfstandig is? Zonder mij te willen verliezen in neurologische onderzoeken en de ontwikkeling van het brein, is door de hersenweten-

20. *Kamerstukken II 1978/79*, 15417, 3, p. 9.

21. Artikel 1:399 BW geldt niet jegens de onderhoudsverplichting van ouders voor hun minderjarige kinderen. J. de Boer, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht*, Zwolle: Tjeenk Willink 2010/1084.

22. *Kamerstukken II 1986/87*, 15417, 55b, p. 5.

23. Zie ook Rb. Assen 26 januari 2011, ECLI:NL:RBASS:2011:BP3485.

24. *Kamerstukken II 1983/84*, 15417, 11, p. 7.

25. HR 10 november 2006, ECLI:NL:PHR:2006:AZ0428.

26. Zie bijvoorbeeld: Hof Den Haag 19 maart 2008, ECLI:NL:GHSGR:2008:BC8869; Rb. Alkmaar 29 september 2010, ECLI:NL:RBALK:2010:BO6090.

schap aangetoond dat het brein zich ontwikkelt van ver vóór de geboorte tot ruim na het twintigste levensjaar.²⁷ De hersensystemen die met de beoordeling van emoties te maken hebben, rijpen pas in een latere adolescentiefase waardoor een jongere mogelijke consequenties van handelingen nog niet voldoende kan afwegen.²⁸ Dit geldt voornamelijk voor besluiten voor de langere termijn en ook voor beslissingen waarbij de intenties en emoties van anderen moeten worden meegevoelen.²⁹ Afgevraagd kan worden in hoeverre een jongmeerderjarige volledig kan instaan voor zijn (wan)gedrag.

Daarenboven lijkt een verstoorde relatie tussen een ouder en een kind meestal het gevolg te zijn van een scheiding tussen de ouders, waardoor deze slechte verhouding niet alleen de jongmeerderjarige kan worden verweten. Het is immers goed voorstelbaar dat de jongmeerderjarige door de scheiding in een loyaliteitsconflict terecht is gekomen. Dient een jongmeerderjarige hiervoor dan ook nog te worden gestraft door een matiging van de onderhoudsbijdrage? In de jurisprudentie is deze vraag verschillende malen positief beantwoord.³⁰ Bijvoorbeeld in de zaak waarin de dochter jegens haar vader doodsverwensing had geuit en de onderhoudsplicht werd gematigd, was de relatie tussen de dochter en de vader verstoord geraakt door 'de echtscheiding en daarmee samenhangende problematiek tussen de ouders, die weer zijn weerslag heeft gehad op de jongmeerderjarige'.³¹

Kortom, misschien was de vroegere meerderjarigheidsgrens van 21 jaar in dit opzicht zo gek nog niet. Mijns inziens dient, net zoals bij kinderalimentatie, geen ruimte meer te zijn voor matiging van de onderhoudsbijdrage van een ouder jegens een jongmeerderjarige. De relatie van ouders en (jongmeerderjarige) kinderen is gebaseerd op liefde en ook strijd, maar de strijd mag het nimmer winnen van de verantwoordelijkheid van ouders voor hun kinderen.

1.2.3 De juridische relevantie van liegen en bedriegen en ander wangedrag door een ex-echtgenoot in partneralimentatiezaken

In artikel 1:157 BW is de onderhoudsverplichting tussen gescheiden echtgenoten opgenomen. In lid 1 van dit artikel is geregeld dat een rechter partneralimentatie 'kan' toekennen aan een behoeftige ex-echtgenoot, waaruit (indirect) volgt dat de rechter rekening kan houden met het wangedrag van een onderhoudsgerechtigde. Zoals gezegd, kan de rechter de onderhoudsbijdrage matigen, de duur ervan verkorten of – anders dan bij de onderhoudsverplichting tussen ouders en jongmeerderjarige kinderen – het alimentatieverzoek afwijzen. Dit laatste komt doordat het wangedrag van een behoeftige ex-echtgenoot een van de grondslagen van partneralimentatie kan doorkruisen. Deze grondslag is namelijk de solidariteit die na het huwelijk voortduurt. De solidariteit is tussen de partijen ontstaan omdat zij door een huwelijk exclusief voor elkaar hebben gekozen en de wens hebben geuit zonder meer een levenslange relatie aan te gaan en voor elkaar te zor-

27. J. Jollis, *Ellis en het verbreinen. Over hersenen, gedrag en educatie*, Amsterdam/Maastricht: Neuropsych Publishers 2011, p. 23.

28. *Ibid.*, p. 24.

29. *Ibid.*

30. Zie bijvoorbeeld: Rb. Assen 26 januari 2011, ECLI:NL:RBASS:2011:BP3485; Rb. Groningen 18 augustus 2009, ECLI:NL:RBGRO:2009:BJ5788.

31. Rb. Assen 26 januari 2011, ECLI:NL:RBASS:2011:BP3485.

gen.³² Door wangedrag kan deze solidariteit, die ook tussen gescheiden echtelieden in beginsel voortduurt, komen te vervallen als grondslag voor de onderhoudsverplichting.³³ Reeds in 1978 besloot de Hoge Raad dat de in principe onderhoudsplichtige man geen alimentatie aan zijn ex-vrouw diende te betalen, omdat zij hun kind tijdens de echtscheidingsprocedure had gedood en dat:

‘(...) deze daad, of zij haar kan worden verweten of niet, (...) onherroepelijk een einde [moet] hebben gemaakt aan elk gevoel van lotsverbondenheid van de man te haren opzichte.’³⁴

Anders gezegd, bij de beoordeling of sprake is van wangedrag van de alimentatiegerechtigde is tevens van belang of de lotsverbondenheid, oftewel solidariteit, tussen partijen redelijkerwijs nog aanwezig kan worden geacht. Zo niet, dan heeft het wangedrag de nahuwelijkse solidariteit weggenomen.

Toch wil het nog niet zeggen dat in geval van wangedrag nimmer partneralimentatie kan worden toegekend aan de alimentatiegerechtigde. Naast de voortdurende solidariteit heeft partneralimentatie namelijk een tweede grondslag, die ik in mijn proefschrift ‘de huwelijksgerelateerde vermindering van de verdien capaciteit’ heb genoemd.³⁵ Net als bij de grondslag voortdurende solidariteit gaat het er bij deze grondslag om dat tussen de gewezen echtelieden een huwelijk heeft bestaan.

Daarnaast kan een draagkrachtige gescheiden echtgenoot nog financieel verantwoordelijk voor zijn behoeftige ex-partner zijn indien laatstgenoemde offers voor het huwelijk heeft gebracht waardoor hij/zij economisch afhankelijk is geraakt. Hiervan is bijvoorbeeld sprake als tussen de echtelieden een onevenredige verdeling heeft bestaan van kostwinnerschap door de een en onbetaalde zorgarbeid in het belang van het gezin door de ander. Ondanks dat vanwege wangedrag geen post-huwelijkse solidariteit meer bestaat tussen de ex-echtgenoten, kan op basis van de andere grondslag, namelijk die van huwelijksgerelateerde vermindering van de verdien capaciteit, toch partneralimentatie worden vastgesteld, zoals de Hoge Raad – anders dan de A-G – reeds in 1975 oordeelde.³⁶ Een vrouw had zich in deze zaak schuldig gemaakt aan ‘ernstig laakbaar gedrag’, maar desondanks kende het Hof Amsterdam haar partneralimentatie toe. Dit gedrag hield namelijk onder meer in dat de vrouw verschillende malen overspel had gepleegd, dikwijls ’s avonds op stap ging en niet altijd op tijd was voor het avondeten waardoor de man zélf moest koken. In cassatie oordeelde de Hoge Raad dat de motivering van het hof niet onbegrijpelijk was omdat:

‘(...) ook bij gedragingen van de vrouw als waarvan in deze zaak is gebleken, mogelijk is dat de situatie waarin de vrouw na de echtscheiding

32. Zie: N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 2.

33. Hof Den Haag 21 december 2011, ECLI:NL:GHSGR:2011:BV0778.

34. HR 17 maart 1978, NJ 1978/489.

35. N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 2-3.

36. HR 3 januari 1975, NJ 1976/330, m.nt. E.A.A.L. Zie ook het blog van L.C. Coenraad uit 2015: ‘Kan overspel het recht op partneralimentatie doorbreken?’, www.split-online.nl/kennisbank/Alimentatie.

achterblijft, medebrengt dat op de man te haren aanzien een bepaalde onderhoudsplicht moet blijven rusten; dat het Hof behalve de financiële omstandigheden van partijen blijkbaar in aanmerking heeft genomen de duur van het huwelijk en de omstandigheden dat het de vrouw, 45 jaar oud, door het gemis van een behoorlijke opleiding voor enig beroep zwaar zal vallen zich door arbeid inkomsten te verwerven, alsmede dat uit het huwelijk een kind is geboren waarmee de vrouw samenwoont (...).’

Deze laatstgenoemde niet-financiële omstandigheden, vooral de zorg voor het kind en het gemis van een behoorlijke opleiding, wijzen erop dat de vrouw offers voor het huwelijk had gebracht, waardoor zij financieel afhankelijk was van de man die werkte als advocaat. Door de laakbare gedragingen van de vrouw was geen sprake meer van solidariteit, maar was zij toch onderhoudsgerechtigd op grond van haar verminderde verdien capaciteit door het huwelijk.

Over de grondslagen van partneralimentatie bestaat al decennialang een politiek-maatschappelijke discussie.³⁷ Mede in het licht van deze discussie hebben de VVD, PvdA en D66 in hun recentelijk verschenen wetsvoorstel betreffende de herziening van het partneralimentatierecht opgenomen, dat nog slechts de huwelijksgerelateerde vermindering van de verdien capaciteit de grondslag van partneralimentatie zou moeten zijn.³⁸ Als het wetsvoorstel tot wet wordt verheven, zou dit dus betekenen dat in principe – indien een helder onderscheid wordt gemaakt tussen de twee bovengenoemde grondslagen – in partneralimentatiezaken geen juridische consequenties meer kunnen worden verbonden aan het wangedrag van een behoeftige ex-echtgenoot. Zoals gezegd, wordt door wangedrag slechts de nahuwelijkse solidariteit tussen gescheiden echtelieden weggenomen, maar dit gedrag kan de grondslag van de huwelijksgerelateerde vermindering van de verdien capaciteit niet doorbreken.

1.3 De rol van overspel in het recht

1.3.1 Is overspel wangedrag in partneralimentatiezaken?

Overspel is reeds sinds 1971 uit het echtscheidingsrecht verdwenen als echtscheidingsgrond.³⁹ In het licht hiervan heeft de Hoge Raad in 1987 overwogen dat voor de toekenning van partneralimentatie niet vereist is dat de behoeftige ex-echtgenoot geen schuld heeft aan de duurzame ontwrichting van het huwelijk.⁴⁰ In de alimentatierechtspraak wordt echter het verzwijgen van een mogelijk gevolg van overspel – het verzwijgen dat een tot het gezin behorend kind uit overspel is geboren – als wangedrag aangemerkt. Zo werd in 2010 door het Hof ’s-Hertogenbosch een vrouw geen partneralimentatie toegekend omdat was komen vast te staan dat zij gedurende het huwelijk seksueel contact met andere mannen had en dat haar echtgenoot niet de vader was van de kinderen die tijdens het huwelijk waren gebo-

37. Zie: N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, hoofdstuk 2 en 4.

38. *Kamerstukken II 2014/2015*, 34231, 3, p. 13.

39. Sindsdien is ook de strafbaarstelling van overspel uit het Wetboek van Strafrecht geschrapt.

40. HR 6 februari 1987, NJ 1987/484.

ren.⁴¹ Het hof rekende het de vrouw daarbij zwaar aan dat zij de man geruime tijd in de waan had gelaten dat hij de biologische vader van de kinderen was. Eenzelfde soort zaak speelde zich in 2011 af bij de Rechtbank Groningen.⁴² Een vrouw had tijdens de relatie van partijen seksueel contact gehad met de achterbuurman. Haar man was niet de biologische vader van het kind dat vijf maanden na de huwelijks-sluiting werd geboren. De Rechtbank Groningen verweet de vrouw dat zij de man geruime tijd in de waan had gelaten dat hij de biologische vader was van het kind en dat de waarheid pas aan het licht was gekomen nadat de man argwaan kreeg omdat het kind erg veel gelijkenissen vertoonde met de kinderen van de buurman. Daarnaast bleek uit chatsessies tussen de vrouw en een vriendin dat zij slechts met de man was gehuwd vanwege haar zwangerschap. De rechtbank oordeelde dat wegens deze grievende gedragingen van de vrouw niet meer van de man kon worden verwacht dat hij partneralimentatie zou betalen.

Met andere woorden, het lijkt erop dat een ontrouwe echtgenoot zo snel mogelijk met de waarheid omtrent de afstamming van het kind op de proppen dient te komen. Het onmiddellijk opbiechten van twijfels over de afstamming van een kind voorkomt wellicht dat de overspelige echtgenoot op een later moment in financiële problemen komt, omdat hij of zij door het overspel geen recht meer heeft op partneralimentatie. Hierbij is een overweging uit een arrest van de Hoge Raad uit 2014 interessant, ofschoon het in deze zaak niet ging om partneralimentatie, maar om het sluiten van een samenlevingscontract. In hoeverre strookt het onmiddellijk opbiechten van de waarheid over de afstamming van een kind met de overweging van de Hoge Raad dat in een affectieve relatie partijen '(...) in beginsel vrij zijn om te bepalen in hoeverre hoogstpersoonlijke informatie, waaronder informatie over gevoels- en liefdeslevens, wordt gedeeld met de partner'?

Anderzijds heeft de Hoge Raad in datzelfde arrest eveneens opgemerkt dat in bijzondere omstandigheden van het geval toch een mededelingsplicht binnen een relatie kan gelden over dergelijke hoogstpersoonlijke informatie als dit voor de andere partner essentieel is voor de beslissing een samenlevingscontract te sluiten (zie hierover nader in de volgende paragraaf). Coenraad heeft er mijns inziens terecht op gewezen dat dergelijke informatie in beginsel altijd voor geliefden essentieel zal zijn bij hun beslissing de relatie voort te zetten, in het bijzonder als sprake blijkt te zijn van een buitenechtelijk kind.⁴⁴ Dienden de vrouwen in de zojuist genoemde zaken de afstamming van hun kind als gevolg van hun overspel op te biechten – met alle mogelijke gevolgen voor hun relatie van dien – of mochten zij zelf de afweging maken hierover al dan niet te zwijgen zonder dat zij daarvoor achteraf juridisch kunnen worden afgerekend?⁴⁵ Waar ligt de scheidslijn tussen recht en moraal? Schrama lijkt ervoor te pleiten dat vrouwen een spreekplicht kunnen hebben als afstamming een rol speelt.⁴⁶

41. Hof 's-Hertogenbosch 14 december 2010, ECLI:NL:GHSHE:2010:BO7700.

42. Rb. Groningen 8 februari 2011, ECLI:NL:RBGRO:2011:BP7071.

43. HR 21 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:416, NJ 2014/265, m.nt. L.C.A. Verstappen.

44. L.M. Coenraad, 'Venus, Mars en Koekoekskinderen: de juridische (ir)relevantie van overspel', AA 2015, afl. 2, p. 124-125.

45. Ibid., p. 122-125.

46. W.M. Schrama, 'Hoogstpersoonlijke feiten: is zwijgen fout en spreken goud?', FJR 2015/18.

Naast dat het een hoogstpersoonlijke keuze is of echtgenoten (de gevolgen van) hun overspel opbiechten, zijn er ook nog andere redenen waarom ik van mening ben dat het verzwijgen dat een tot het gezin behorend kind uit overspel is geboren, geen wangedrag zou moeten inhouden in partneralimentatiezaken. Ten eerste kan in het geval van overspel moeilijk worden bepaald wie van de partners hieraan uiteindelijk 'schuld' had, want het is de verantwoordelijkheid van beide partners dat een relatie goed blijft: *it takes two to tango*. Het echtscheidings- en partneralimentatierecht is in 1971 losgekoppeld van de schuldvraag omdat de wetgever juist van mening was dat meestal beide partijen 'schuld' hebben aan de ontwrichting van het huwelijk.⁴⁷ Daarbij kan ik mij vinden in het standpunt van verschillende auteurs, namelijk dat het juridisch gezien bij het risico van het hebben van een relatie hoort (of zou moeten horen) dat een partner ontrouw kan zijn.⁴⁸ Aan de huwelijkse trouw uit artikel 1:81 BW zou niet meer waarde moeten worden toegekend dan de wetgever heeft gedaan, namelijk de waarde van een ideële verplichting.⁴⁹

Ten tweede kunnen alleen vrouwen worden gestraft voor het verzwijgen dat een tot het gezin behorend kind uit overspel is geboren. Het is immers een gegeven dat mannen als gevolg van hun overspel niet zwanger kunnen raken waardoor nimmer de situatie kan ontstaan dat vrouwen ten onrechte denken dat zij de biologische moeder van een kind zijn. In de rechtspraak heb ik ook geen voorbeelden gevonden van alimentatiegerechtigde mannen aan wie geen partneralimentatie werden toegekend omdat zij overspel hadden gepleegd waaruit een kind was geboren.

Ten derde worden ook kinderen geboren uit overspel indirect financieel gestraft voor het aannemen van wangedrag in die gevallen waarin vrouwen de waarheid over de afstamming hebben verzwegen. Door deze vrouwen geen partneralimentatie toe te kennen kan het eenoudergezin in armoede vervallen en in de bijstand terecht komen.⁵⁰ Via het partneralimentatierecht blijft de ongelijke behandeling tussen kinderen geboren uit ontrouw en trouw in stand.

Dat er verschillend kan worden gedacht over de vraag of juridische gevolgen moeten worden verbonden aan de mogelijke gevolgen van overspel bij de toekenning van partneralimentatie, blijkt ook dat hierin voorbeelden zijn te vinden waarin overspel niet als wangedrag is aangemerkt. Het Hof Amsterdam oordeelde bijvoorbeeld in een zaak uit 2011 dat de omstandigheden dat partijen lang met elkaar gehuwd waren geweest en uit dit huwelijk drie kinderen waren geboren, zwaarder wogen dan het feit dat de vrouw verscheidene buitenechtelijke relaties had gehad waaruit tevens een kind was geboren.⁵¹ Het verdient opmerking dat de man tijdens het huwelijk tevens een keer een scheve schaats had gereden. 'Gelijke monniken, ge-

47. *Kamerstukken II* 1968/69, 10213, 2, p. 14 en 20.

48. W.M. Schrama, 'Commentaar op HR 21 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:416', *PFR Updates* 2014, www.pfr-updates.nl/commentaar/PFR_2014_0058.pdf (anders: W.M. Schrama, 'Hoogstpersoonlijke feiten: is zwijgen fout en spreken goud?', *FJR* 2015/18); L.C.A. Verstappen, noot onder HR 21 februari 2014, *NJ* 2014/256; L.M. Coenraad, 'Venus, Mars en Koekoekskinderen: de juridische (ir)relevantie van overspel', *AA* 2015, afl. 2, p. 125.

49. Zie in die zin ook: L.M. Coenraad, 'Venus, Mars en Koekoekskinderen: de juridische (ir)relevantie van overspel', *AA* 2015, afl. 2, p. 125.

50. Kinderalimentatie alleen is vaak onvoldoende als gezinsinkomen.

51. Hof Amsterdam 15 november 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BX4450.

lijke kappen', lijken de rechters te hebben gedacht. Eenzelfde beslissing werd genomen in een soortgelijke zaak.⁵²

1.3.2 Overspel en dwaling

In de literatuur is een discussie gaande over de vraag of het verzwijgen van het hervatten van overspel dwaling (artikel 6:228 lid BW) oplevert met vernietiging van een samenlevingsovereenkomst als gevolg. Dit debat is ontstaan na een in de vorige paragraaf reeds genoemde uitspraak van de Hoge Raad uit 2014, waarin een beroep op dwaling van de door zijn vrouw bedrogen man slaagde.⁵³ Deze vrouw had namelijk voor de man verzwegen dat zij op het moment van of tot kort voor de totstandkoming van hun samenlevingscontract een verhouding had hervat met haar motorrijleraar, terwijl de vrouw eerder aan de man had beloofd deze definitief te beëindigen, waarop zij samen hadden besloten hun relatie voort te zetten. Saillant detail is dat de man vond dat hij de vrouw niet veel verwijten kon maken omdat hij in het verleden zelf ook eenmaal was vreemdgegaan.

De Rechtbank Arnhem oordeelde in eerste aanleg in deze zaak dat een samenlevingsovereenkomst een 'specifieke' overeenkomst is die niet slechts een vermogensrechtelijk karakter, maar ook emotionele of morele aspecten bevat, waardoor aan een beroep op dwaling hoge eisen moeten worden gesteld. Volgens Schrama is het de bijzondere aard van dit contract die meebrengt dat enige voorzichtigheid op zijn plaats is bij de vraag of de leerstukken uit het algemene vermogensrecht zich lenen voor een-op-een toepassing.⁵⁴ De rechtbank besloot dan ook dat geen sprake was van dwaling. Het Hof Arnhem oordeelde echter anders, met als gevolg dat de vrouw die 27 jaar lang een informele relatie had gehad met de man en waaruit drie kinderen waren geboren, met lege handen kwam te staan omdat onder meer geen verrekening van het woonhuis van partijen diende plaats te vinden. Het hof overwoog daarbij dat de vrouw de man over haar hervatte verhouding had moeten inlichten en dat de man bij een juiste voorstelling van zaken de overeenkomst niet op dat moment en met de dezelfde inhoud zou hebben gesloten. In cassatie oordeelde de Hoge Raad — anders dan de A-G — dat het niet mededelen van hoogstpersoonlijke informatie bij het sluiten van een samenlevingsovereenkomst inderdaad tot vernietiging wegens dwaling kan leiden en liet de uitspraak van het hof in stand. Bij een dergelijk oordeel moet rekening worden gehouden met de inhoud van de overeenkomst en de omstandigheden van het geval.

Verschillende auteurs zijn van mening dat de koers van het hof en de Hoge Raad onwenselijk is omdat de rechter zich niet zou mogen inlaten met de vraag of overspel of het verzwijgen daarvan juridische gevolgen moet hebben.⁵⁵ De belangrijkste reden hiervoor is reeds genoemd in paragraaf 1.3.1, namelijk dat overspel en het verzwijgen daarvan wordt gezien als een hoogstpersoonlijke keuze, die tot het domein van het moraal behoort in plaats van dat van het recht.

52. Hof Amsterdam 13 juli 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AY5609.

53. HR 21 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:416, NJ 2014/265, m.nt. L.C.A. Verstappen.

54. W.M. Schrama, 'Commentaar op HR 21 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:416', *PFR Updates* 2014, www.pfr-updates.nl/commentaar/PFR_2014_0058.pdf.

55. Zie hierover uitgebreid: L.M. Coenraad, 'Venus, Mars en Koekoekskinderen: de juridische (ir)relevantie van overspel', *AA* 2015, afl. 2, p. 122-125.

Het moge duidelijk zijn dat door bovenstaande uitspraak (het verzwijgen van hervat) overspel juridisch relevant is geworden. Een novum dus sinds 1971.

1.3.3 Overspel niet meer relevant voor de erkenning van een kind

In hetzelfde jaar dat de Hoge Raad de in de vorige paragraaf beschreven uitspraak wees, heeft overspel binnen het familierecht tevens aan betekenis ingeboet. Tot 1 april 2014 speelde overspel namelijk een rol bij de erkenning van een kind.

Als een kind niet staande een huwelijk wordt geboren, dient de verwekker het kind te erkennen voordat tussen hem en het kind familierechtelijke betrekkingen kunnen ontstaan (artikel 1:203 BW en verder). De erkenning was echter vóór 2014 nietig als de verwekker met een andere vrouw was gehuwd dan de biologische moeder (artikel 1:204 lid 1 onderdeel e (oud) BW). Deze nietigheidsgrond was in de wet opgenomen omdat door een openlijke erkenning van een kind geboren uit een overspelige relatie, het huwelijk van de man en zijn echtgenote zou worden verstoord. Kortom, afstamming als gevolg van een overspelige relatie werd juridisch niet erkend.

Reeds in 1989 bepaalde de Hoge Raad echter dat dit absolute verbod een inmenging betekende in het in artikel 8 EVRM neergelegde recht op *family life*.⁵⁶ Vanaf dat moment kon de gehuwde man een buitenechtelijk kind erkennen als de rechter had vastgesteld dat aannemelijk was dat de met een andere vrouw gehuwde man en de biologische moeder van het kind een op het huwelijk gelijkende relatie hebben of hadden dan wel dat tussen de gehuwde man en het kind een nauwe persoonlijke betrekking (*family life*) bestond.⁵⁷

Toch heeft het nog decennia geduurd voordat de nietigheid van de erkenning van een kind door een met een andere vrouw gehuwde man uit de wet werd geschrapt. De wetgever stelde daarbij dat vanuit het oogpunt van gelijke behandeling geen plaats meer was voor deze nietigheidsgrond.⁵⁸ De mannelijke geregistreerde partner kon namelijk wel al een kind van een andere vrouw dan zijn partner erkennen zonder rechterlijke tussenkomst. Datzelfde gold voor de man die samenwoont met een andere vrouw.

Eerlijk gezegd heeft het mij verbaasd dat dit argument is gebruikt voor het schrappen van deze nietigheidsgrond. Naar mijn mening is een belangrijker argument hiervoor dat het recht van *alle* kinderen, ook die zijn geboren uit een buitenechtelijke relatie, op het hebben van een juridische afstammingsband met hun biologische vader moet prevaleren. Een kind kiest immers niet uit waar zijn wiegje staat.

1.4 Tot slot

In deze bijdrage stond de vraag centraal óf, en zo ja in hoeverre, het recht rekening dient te houden met wangedrag van verwanten of (ex-)partners en overspel tussen geliefden. Kern van mijn betoog is dat in het recht inderdaad juridische gevolgen worden verbonden aan wangedrag en dat niet zozeer juridische sancties worden

56. HR 10 november 1989, NJ 1990/450.

57. Kamerstukken II 1996/97, 24649, 6, p. 23-24.

58. Kamerstukken II 2012/13, 33536, 3, p. 6-7 (MvT).

opgelegd aan overspel, maar aan de consequenties van overspel en het verzwijgen hiervan. De juridische relevantie van wangedrag en het verzwijgen van (de gevolgen van) overspel levert nog voldoende discussiepunten op. Is het redelijk om jongmeerderjarigen wangedrag aan te rekenen als zij nog niet geheel kunnen instaan voor hun handelen? Kan wangedrag waaraan een verstoorde relatie tussen een ouder en een jongmeerderjarig kind ten grondslag ligt, een jongmeerderjarige worden verweten? Mag de rechter zich inlaten met de vraag of het verzwijgen van (de gevolgen van) overspel juridische gevolgen moet hebben? Is het redelijk dat slechts vrouwen in alimentatiezaken kunnen worden afgerekend voor overspel? Kunnen kinderen worden gestraft voor het feit dat zij zijn geboren uit een overspelige relatie? Uit deze bijdrage is naar voren gekomen dat mijns inziens al deze vragen met 'nee' kunnen worden beantwoord, maar ik realiseer mij dat in sommige gevallen het niet verbinden van juridische gevolgen aan overspel, emotioneel moeilijk kan zijn voor partijen. Al met al kan worden gesteld dat het laatste woord over de juridische relevantie van wangedrag tussen verwanten en geliefden nog niet is gezegd!